

תענית יט

משה שווערד

1. תפארת ישראל - יכין מסכת אבות פרק ה
נח) דבר בא לעולם. שמתים רבים מבלי שיהיו חולם תחלה:

2. שו"ת חוות יאיר סימן קצ"ו

ולפי מה שכתבת שהחתן השני מת בחולי הראש שהיה או מכה מהלכת ודובקת באם כן יש צד היתר דדמי למת בדבר שמייתי בהג"ה ס' ט' בא"ה דלא נחשב על ידו לקטלנית ונראה דלאו דווקא דבר ה"ה כל מכה וחולה המדבק ולולי קרא דנאמר מדבר באופל יהלך אמינא דמלת דבר אינו מיוחד על מכת המגפה הידוע רק על כל חולה הממית ומדבק מאיש לאיש ומבית לבית **ובמשנה** **דתענית ארז"ל איזה דבר עיר המוציאה ת"ק רגלי וכו' ש"מ שכל מיתת בני אדם רבים בזמן קצר חוץ לטבע נקרא דבר** וגם על זה אמרו דבר בעיר פזר רגליך דזיל בתר טעמא מש"כ מלת מגפה אינו רק ענין מכה שענינה המגפה האמיתית שנולדה מכה עיפושית במקום אחד והיא ארסית ונמשכת לכל האברים והדמים כענין הנני נוגף גבולך ...

3. הר"ן על הר"ף מסכת תענית דף ח עמוד א

רבי עקיבא אומר מתריעות ולא מתענות. אע"פ שבכל מקום ששנינו סתם מתריעין ומתענין ומתענין קאמר בסביבותיה סבירא ליה לרבי עקיבא דמתריעין ולא מתענין כיון שאין הצרה שלהן **והיינו דאמרין בירושלמי וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות שכן מצינו ביום הכפורים מתענין ולא מתריעין רבי עקיבא אומר מתריעות ולא מתענות שכן מצינו בראש השנה שמתריעין ולא מתענין** פירוש אם היה הצרה עליהן הכל מודין שמתענין ומתריעין אבל מפני שאין הצרה עליהם הם דומים לראש השנה ויום הכפורים שהם ימי בקשת רחמים למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה:

4. רמב"ם יד החזקה - הלכות תעניות פרק א

(ו) **אין גוזרין תענית על הצבור לא בשבתות ולא בימים טובים וכן אין תוקעין בהן לא בשופר ולא בחצוצרות ולא זועקים ומתחננים בהם בתפלה אלא אם כן היתה עיר שהקיפיה גוים או נהר או ספינה המטרפת בים** אפילו יחיד הנרדף מפני גוים מפני ליסטים ומפני רוח רעה **(מתענין עליהם בשבת וזועקין)** **זועקין ומתחננים עליהם בתפלה** אבל אין תוקעין אלא אם כן תקעו לקבץ את העם לעזור אותם ולהצילין:

5. ביאור הלכה סימן רפח ד"ה אסור

אסור להתענות - ואיסור תענית בשבת יש דעות בפוסקים אם הוא רק מדברי קבלה מדכתיב וקראת לשבת ענג או הוא מדאורייתא [מדכתיב אכלוהו היום וגו'] עיין בתשובת הרשב"א סימן תרי"ד ועיין לקמן בסימן תי"ח ותק"ע ונראה פשוט דתענית עד ו' שעות לכו"ע מדרבנן:

6. כסף משנה הלכות תעניות פרק א

[ו] אין גוזרין תענית על הצבור לא בשבתות וכו'. אא"כ היתה עיר שהקיפיה עכו"ם וכו' **מתענין עליהם בשבת**. הרב המגיד כתב שהוא תמה על זה. והנה הטור כשהעתיק דברי רבינו השמיט תיבת מתענין ונראה שלא היה כתוב כן בנוסחתו. והיא הנוסחה הנכונה שהרי בהלכות שבת פרק שני ופרק שלשים שכתב שזועקין על אלו בשבת לא כתב שמתענין עליהם:

7. רמב"ם הלכות תעניות פרק א

הלכה א

מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור, שנאמר +במדבר י+ על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות, כלומר כל דבר שייצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהן והריעו.

הלכה ב

ודבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב +ירמיהו + עונותיכם הטו וגו', וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם.

הלכה ג

אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקרית, הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה צרות אחרות, הוא שכתוב בתורה +ויקרא כ"ו+ והלכתם עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי, כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו אם תאמרו שהוא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי.

הלכה ד

ומדברי סופרים להתענות על כל צרה שתבוא על הצבור עד שירוחמו מן השמים, ובימי התעניות האלו זועקין בתפלות ומתחננים ומריעין בחצוצרות בלבד, ואם היו במקדש מריעין בחצוצרות ובשופר, השופר מקצר והחצוצרות מאריכות, שמצות

היום בחצוצרות, ואין תוקעין בחצוצרות ושופר כאחד אלא במקדש שנאמר +תהלים צ"ח+ בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'.

8. תוספות בבא מציעא דף כח/ב

אבן טוען - מפרש בירושלמי כשם שהאבן אינה יכול למחות כך אין יכולים להתפלל על רוב טובה:

9. רש"י בבא מציעא דף כח/ב

צאו וראו אם נמחת אבן טוען - אם נכסת בגשמים, שגבהו הגשמים למעלה הימנו ויש גשמים יותר מדאי, ואתפלל עליהם שילכו:

10. ספר בניהו בן יהוידע על בבא מציעא דף כח/ב

אבן טוען היתה בירושלים, כל מי שאבד אבידה נפנה לשם. נ"ל בס"ד, קרו לה אבן טוען, כי משם יוציא ויעלה המליץ הטוב על ישראל, טענה של זכות על ישראל לפני הקב"ה, לקבץ נדחי ישראל, ולקבל פושעי ישראל בתשובה, דכל זה דומה להשבת אבידה, כי יאמר המליץ, הנה המקום הזה אליו יבואו כל משיבי אבידה להשיב אבידה, והם ישתדלו ויבואו לכאן להכריז כדי להשיב אבידה, ודבר זה נמצא בבשר ודם, וכל שכן שהקב"ה ברחמיו יקיים השבת אבידה, להשיב נדחי ישראל, ולקבל פושעי ישראל בתשובה:

11. שו"ע אורח חיים - סימן תקעה

(יא) היו מתענים על הגשמים ונענו, כמה ירדו ויהיו פוסקין מן התענית, משיכנסו בעומק הארץ החרבה טפח; ובבינונית, שני טפחים; ובעבודה, שלשה טפחים (ושיעור כמה צריכין לירד לברך עליהם עיין לעיל סימן רכ"א). ואם התחילו לירד אחר חצות, ישלימו אותה היום (וע"ל סימן תקס"ט בסופו); ואם התחילו לירד קודם חצות, לא ישלימו אלא יאכלו וישתו ויעשו יום טוב ולערב יתקבצו ויאמרו הלל הגדול:

(יב) אין אומרים הלל הגדול אלא כשנענו ביום תעניתם דוקא, אבל אם לא נענו עד יום של אחר תעניתם, לא:

(יג) אם ירדו להם גשמים בליל תעניתם קודם שעלה עמוד השחר, אין אומרים הלל הגדול:

12. מהרש"א על תענית דף יט/ב

מיום שחרב בהמ"ק כו'. דבזמן שבהמ"ק קיים היה הכ"ג מתפלל ביוה"כ על הגשמים שיהיו יורדין כתקונן כמ"ש פרק הוציאו לו היה מתפלל תפלה קצרה בבית החיצון מאי מתפלל שתהא שנה זו שחונה וגשומה כו' ע"ש:

13. מהרש"א על תענית דף יט/ב

הלך נקדימון בן גוריון אצל הגמון אחד כו'. שהיה זה קרוב לחורבן הבית שהיה ידם של נכרים תקיפה ואמר שהלווה ממנו י"ב מעיינות מים כו' נקט מספר הזה שהיה סומך על זכות כלל ישראל י"ב שבטים כמ"ש בהם ושם י"ב עינות מים וגו' ואם לא שלא יהיה זכותם יועיל בזה יתן לו י"ב ככרי כסף פדיון נפש י"ב שבטים. ואמר שקבע לו זמן כו' בשחרית שלח לו שגר לי או מים כו'. כשהתנו מתחלה היו קובעים להם זמן להחזיר ההלוואה עד אותו יום שקבעו והיה ההגמון אומר דעד אותו יום ולא עד בכלל ולכך שגר לו בשחרית של אותו יום ולא שגר לו בלילה שלפניו שלפי דעת האומות הלילה הולכת אחר יום העבר והשיב לו נקדימון דגם כל היום שלי הוא משום דעד ועד בכלל קאמר והמע"ה. ושוב שלח לו בצהרים כו'. אפשר דלפי דעתו כיון דהדבר מוכרע אם ההוא יום בכלל דעד ועד בכלל ואם עד ועד אינו בכלל יהיה עד חצי היום בכלל ומצהרים ואילך אינו בכלל והשיב לו עדיין יש לי שהות דעד ועד בכלל כל היום והמע"ה. ושוב במנחה שגר לו כו'. כדקאמר כל השנה לא ירדו גשמים ועכשיו בזמן קטן כזה ירדו:

14. ספר בניהו בן יהוידע על תענית דף יט/ב

בשחרית שלח לו שגר לי או מים או מעות. הא דלא המתין עד סוף היום, מפני שנתפחד פן באותו היום יתחזק בתפלה ביותר וירדו גשמים, לכך שלח לו דברים אלו לצערו, כדי שיתבלבל דעתו מרוב הצער, ולא יתפלל בדעת צלולה, ואז לא תעשה תפלתו פירות להוריד גשמים. ואמר לו או מים או מעות, הקדים מים, שהראה טלפים להראות דהמים חביבין אצלו יותר, דהלוואי שירדו גשמים ולא יצטרך נקדימון ליתן מעות. ונכנס לבית המרחץ לרחוץ גופו במים, משמחתו ששמח בריוח שהרויח במים, אך נקדימון נכנס לבית המקדש ששם עושים ישראל שמחה גדולה בניסוך המים, כשמחת בית השואבה בחג, שתגין מצות שמחה זו שעושין במים, לבטל שמחת הגוי הזה שחשב להיות מרויח מחמת המים, וכן היה:

15. גבורת ארי על תענית דף יט/ב

בצהרים שלח לו שגר לי או מים וכו' במנחה כו', נראה לי דצהרים היינו זמן מנחה גדולה שהוא מוי"ו שעות ומחצה ולמעלה ומנחה היינו מנחה קטנה שהוא מט' שעות ומחצה ולמעלה, ובפרק קמא דכתובות (י, ב) תניא תמרים שחרית

וערבית יפות במנחה רעות ובצהרים אין למעלה מהן ופרש"י במנחה שהוא קודם אכילה ואחר שינת הצהרים, בצהרים לאחר הסעודה שאכל ושבע והכי מוכח סוגיא דהתם:

16. רש"ש מסכת תענית דף יט עמוד ב

שם בצהרים שלח לו כו' במנחה שלח לו כו'. מוכת דזמן מנחה אינו בכלל צהרים ועי' בגבו"א. וסייעתא למש"כ בברכות (לא) בס"ד:

17. שו"ע אורח חיים - סימן רלג - זמן תפלת המנחה:

(א) מי שהתפלל תפלת המנחה לאחר ו' שעות ומחצה ולמעלה, יצא. ועיקר זמנה מט' שעות ומחצה ולמעלה עד הלילה לרבנן, ולרבי יהודה עד פלג המנחה שהוא עד סוף י"א שעות חסר רביע: הגה - ומשערי' שעות אלו לפי ענין היום, ואף אם היום ארוך משערינן לי"ב שעות והם נקראים שעות זמניות, וכן כל מקום ששיערו חכמים בשעות, משערינן לשעות אלו (רמב"ם בפ"י המשנה בפ"ק דברכות), ואסיקנא, דעבד כמר, עבד; ודעבד כמר, עבד; והוא שיעשה לעולם כחד מינייהו, שאם עושה כרבנן ומתפלל מנחה עד הלילה, שוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה; ואם עושה כר' יהודה ומתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה, צריך לזוהר שלא יתפלל מנחה באותה שעה; ועכשיו שנהגו להתפלל תפלת מנחה עד הלילה, אין להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעת החמה; ואם בדיעבד התפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה, יצא. ובשעת הדחק, יכול להתפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה: הגה - ולדידן במדינות אלו שנוהגין להתפלל ערבית מפלג המנחה, אין לו להתפלל מנחה אחר כך; ובדיעבד או בשעת הדחק, יצא אם מתפלל מנחה עד הלילה דהיינו צאת הכוכבים (בית יוסף בשם אהל מועד ורשב"א):

18. רש"ש מסכת ברכות דף לא עמוד א

שם דכתיב ערב ובקר וצהרים. הנה צהרים הוא תפלת המנחה ובפ"ב דנגעים מ"ב משמע דצהרים לר"י דהל' כוותיה הוה שעה ששית ושביעית (וכן ביומא (כ"ח ב') אמרינן צלותי דאברהם מכי משחרי כתלי וכו' ע"ש) ולכן ק"ל מזה ע"ד הרמב"ם וכן סתם בשו"ע ר"ס רל"ג דלכתחילה אין מתפללין מנחה גדולה ואולי דדוד היו דרכו לאכול אחר חצי היום ועי' במדרש איכה בפסוק קומי רוני דהיה אוכל עד תשע שעות ופעמים עד הערב ובכה"ג אף להרמב"ם מתפלל מ"ג לכתחלה כמ"ש המ"א שם וע' בסוכה נ"ג א' משם לתפלת המנחה משם לתמיד של בה"ע הרי שהיו מתפללין מ"ג: